

криміналізуючим фактором. Соціальну адаптацію дітей і підлітків можуть утруднювати різні нервово-психічні захворювання та відхилення. Тому в даному випадку недостатньо заходів педагогічної корекції, потрібне ще втручання та допомога психіатрів, невропатологів, психотерапевтів. Важливою умовою формування особистості важкого підлітка в більшості випадків є негативні сімейні умови. Скандали батьків, фізичні покарання підлітків як правило призводять до порушення гальмівних процесів, до виховання запальності (гарячкості), підвищеного збудження, нестриманості. «Тепличні» умови, які створюють для дітей в деяких сім'ях, звільнення їх від будь-якої активної діяльності призводить до інфантильності і нездатності подолати життєві труднощі в критичній ситуації, які іноді бувають досить банальними: не пройшов у вуз за конкурсом. Конфліктні ситуації дуже часто є наслідком неправильної самооцінки підлітка. Перешкодою для нормального розвитку особистості із завищеною самооцінкою є їх знижена критичність до себе. Як вважають деякі дослідники, діти із заниженою самооцінкою не можуть нормально розвиватись через підвищену самокритичність.

Використані джерела:

1. Бедь В.В. *Юридична психологія*. – К. : МАУП, 2002. – 376 с.
2. Васильєв В.Л. *Юридична психологія*. – К. : *Юридична література*, 2010. – 316 с.

Нарожна Олена Володимирівна

*старший викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН

Швидке та успішне розслідування незаконного видобування корисних копалин неможливо без використання спеціальних знань. Ними визнаються професійні знання, отримані в результаті навчання, а також навички, набуті досвідченою особою в процесі практичної діяльності в різних галузях науки, техніки та інших областях людської діяльності, які використовуються спільно з науково-технічними засобами при проведенні експертизи [1, с. 13–14]. Спеціальні знання використовуються в ході розслідування злочинів в декількох формах: як в процесуальній (залучення спеціалістів для участі у проведенні слідчих дій), так і в непроцесуальній (отримання довідок та консультацій).

Виїзд на місце події спеціалістів, досвідчених у різних галузях науки і техніки, дозволяє зафіксувати обстановку злочину [2, п. 3 ч. 2 розд. IV], провести необхідні вимірювання, запобігти знищенню слідів, відібрати необхідні зразки породи, ґрунту, води.

Характерним прикладом ефективної участі спеціаліста у досудовому розслідуванні слугує результат огляду місця події, проведеного за фактом незаконного видобування корисних копалин. Спеціаліст визначить час, спосіб вчинення злочину, оцінить завдану шкоду та встановить умови відновлення нормального функціонування довкілля, ґрунту, інших чинників. Обов'язково слід дізнатися у спеціаліста, чи підлягають відновленню окремі чинники зовнішнього середовища, чи не втрачено механізм самовідновлення. Належним чином оформлені відповіді досвідченої особи вважатимуться доказами при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин.

Надання доказового значення окремим результатам діяльності спеціаліста не повинно витіснити судову експертизу. Незважаючи на наявність висновків спеціаліста, ми вважаємо за необхідне призначати судову експертизу (зокрема, екологічну, гірничо-технічну тощо) обов'язково.

На практиці в якості спеціалістів при розслідуванні вказаних кримінальних проваджень зазвичай фігурують співробітники територіальних органів Міністерства екології та природних

ресурсів України та підконтрольних йому центральних органів виконавчої влади, зокрема, Державної екологічної інспекції України, Державної служби геології та надр, працівники науково-дослідних інститутів тощо. У відповідних інструкціях до функцій даних осіб входить складання протоколів про порушення, проведення перевірок, перевірка документів на право спеціального використання природних ресурсів, вилучення у встановленому порядку в осіб незаконно добутих природних ресурсів, розрахунок розміру збитків, заподіяних державі та ін. [3, п.п. 8, 10, 11, 12 ч. 6]

Мета консультаційної діяльності спеціалістів полягає в передачі слідчому інформації, яка дозволяє правильно орієнтуватися в специфічній обстановці, зрозуміти характер події, правильно описати в протоколі огляду стан та особливості механізмів, природних об'єктів. Спеціаліст здійснює допомогу в формулюванні питань при призначенні експертизи, вилученні об'єктів, що мають доказове значення, висловлює свої судження про механізм та причини утворення слідів, сприяє висуванню обґрунтованих версій. Висновки, консультації, відповіді досвідчених осіб, висловлені в ході огляду місця події та інших слідчих дій підлягають занесенню до протоколу відповідної слідчої дії.

Нормативні матеріали, що регулюють екологічно безпечну діяльність та, зокрема, видобування корисних копалин, утворюють величезний масив, для успішного вивчення якого необхідний типовий перелік документів з досліджуваної категорії злочинів та найбільш розповсюджені види обставин, що встановлюються за їх допомогою. Деякими авторами пропонуються для вивчення документи з галузі екологічного законодавства, однак пропозиції викладаються або безсистемно [4, с. 455–456], або ж стосуються занадто вузької сфери використання [5, с. 434]. Ми вважаємо, що слідчому необхідно брати до уваги більш широкий спектр законодавчих актів: від Конституції України та норм відповідних Кодексів, так і документи локального характеру (накази, інструкції, посадові інструкції тощо).

Швидке та успішне розслідування незаконного видобування корисних копалин неможливе без участі досвідчених осіб – спеціалістів, експертів, висновки яких мають доказову силу. Проведення судової експертизи ми вважаємо доцільною, а в окремих випадках – обов'язковою. Також обов'язковим є ознайомлення слідчого з відповідними законодавчими актами, у тому числі і локального характеру.

Використані джерела:

1. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы : назначение, производство, использование / М.Г. Щербаковский. – Харьков : Эспада, 2005. – 544 с.
2. Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події / Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. №1339 / Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06.11.2015 р. за №1392/27837. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15
3. Положення про Державну екологічну інспекцію України / Затверджено Указом Президента України від 13.04.2011 р. №454/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/454/2011
4. Шеремет А.П. Криміналістика : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.П. Шеремет. – [2-ге вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Справочная книга криминалиста / Руководитель авторского коллектива и ответственный редактор – доктор юридических наук, профессор, Заслуженный деятель науки Российской Федерации Н. А. Селиванов. – М. : Издательство НОРМА, 2000. – 727 с.